

užití termínu „knížecí rada“ v originálním znění nelze ověřit. Z hlediska správy konglomerátu poděbradských držav, a v tom lze s Martinem Šanderou jen souhlasit, by se skutečně jednalo o klíčovou instituci.

Navzdory pustošícím nájezdům do Slezska v době otcova zápasu o českou korunu Jindřich změnil svůj přístup k církevním institucím a usiloval o nastolení dobrých vztahů s opaty blízkých klášterů. Jeden z kanovníků vatislavského augustiniánského kláštera se dokonce stal vychovatelem hraběcích potomků. Zcela napravil se však nepodařilo (přes úvodní vstřícné kroky) vztahy s představenými augustiniánského kláštera či johanitské komendy v samotném Kladsku. Svoji roli zde sehrál střet zeměpanských představ a obrana obdržených výsad ze strany řeholních komunit. Šandera věnoval velkou pozornost i šlechticům přijímaným do hraběcích služeb. Až na zástupce zdejšího rodu Panwitzů se často jednalo o nově příchozí, kteří vzápětí získali v zemi majetek. Obrat v politice kladského hraběte a minsterberského knížete přitom poznamenal i kladského hejtmana Hanuše Welfla z Varnsdorfu spojeného s dvěma desítkami let drobných válek na kladsko-slezském pomezí. Krátce po Jindřichově konverzi Welfl opustil Kladsko. Noví hejtmané více vystupovali jako správci rozsáhlých majetků než jako velitelé vojenských oddílů. Martin Šandera spekuluje o krizi loajality kladského hejtmana, připustit však můžeme i možnost, že Jindřich musel obětovat Welflovy služby výměnou za urovnání svých vztahů se slezským prostředím.

V závěru knihy Martin Šandera ještě jednou přerušil chronologický tok svého vyprávění a připravil několik tematických oddílů. V nich se pokusil o vystižení charakterových vlastností minsterberského knížete a nastínění jeho vazeb s příbuznými. V následné kapitole se zamýšlí i nad Jindřichovým vystupováním v roli zeměpána a hospodáře. Teprve v těchto pasážích se více dozvídáme o vazbách knížete a jemu podléhajících měst. Jindřichův svět, který Šandera hodlal rekonstruovat, je představen jako svět aristokratický, s nízkou mírou pozornosti vůči urbánnímu prostředí. V této souvislosti je třeba autorovi vytknout, že nedal více prostoru otázkám představeným už před několika desítkami let historikem Josefem Mackem. V syntéze o společnosti jagellonského věku Macek upozornil na nekompatnost titulu říšských hrabat synů Jiřího z Poděbrad se stratifikací české šlechty. Prameny dokládají, že titul říšského knížete vzbuzoval rozpaky třeba u zemské obce opavského knížectví, která si na Viktorinovi z Poděbrad vymohla zvláštní slib, že titul ani s ním spojené ceremoniální zvyklosti

nezasáhnou do zemských práv. Je proto škoda, že se Šandera nepokusil vysledovat reakce jednotlivých zemských obcí na povýšené postavení synů Jiřího z Poděbrad. Bez výraznějšího zhodnocení ponechal autor i proměnu sňatkových strategií Poděbradů, o kterých už dříve hovořil v biografii Hynce Ptáčka z Pirkštejna. Právě jeho dceru pojal za manželku (snad na základě starších dohod) kolem roku 1463 Viktorín z Poděbrad, zatímco jeho mladší bratři si brali dcery z říšských knížecích rodů. Pokud Martin Šandera konstruuje rivalitu mezi Viktorínem a Jindřichem, nemohl to být spíše Viktorín, který se cítil být ukrácený ve svých ambicích?

V řadě kapitol věnovaných politickým událostem, válečným tažením i dojednáváním koalic Martin Šandera dokazuje, že se pohybuje na interpretačním poli, které je mu blízké. Pozitivně lze rozhodně ocenit úvahy o formování Jindřichova dvora i detailní rozbor majetkové držby. Správa konglomerátu přímé majetkové držby, lén a zástav vyžadovala od Jindřicha st. z Minsterberka neustálé přecházení mezi odlišnými mocenskými prostory, totéž lze říci i o komunikaci s panovnickými dvory a zemským českým a slezským prostředím. Další výzkumy poděbradského respektive minsterberského rodu se patrně budou ubírat tímto směrem.

MARTIN ČAPSKÝ

CÍRKEVNÍ A DUCHOVNÍ DĚJINY

Lucie MAZALOVÁ, *Eschatologie v díle Jana Husa*, Masarykova univerzita, Brno 2015 (= Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity 432)

370 s., ISBN 978-80-210-7953-3

Středověká eschatologie a apokalyptické myšlení se v posledních desetiletích zařadily k oblíbeným tématům světové medievistiky. V centru pozornosti výzkumu stály otázky individuální eschatologie a analýzy představ o záhrobním uspořádání, vývoje konceptu očištění a jeho provázanosti s dalšími aspekty středověké religiozity a jejich vnějších projevů či umění dobré smrti. Velkým tématem se stala rovněž eschatologie univerzální, zvláště apokalyptika – hledají se odpovědi na otázky po exegetických formách, její společenské funkci, návaznosti na náboženská hnutí,

specifikách profetické literatury či po konkrétních podobách v textu i obraze.

Lucie Mazalová se svou knihou pokouší pojmut celé výše naznačené tematické spektrum. Ve vybraných textech Jana Husa sleduje jak otázky individuální eschatologie, tak teleologického univerzálně eschatologického směřování. To není snadný úkol, jelikož každá z těchto kategorií si klade jiné otázky, je často komunikována v rámci jiných žánrů textů, liší se jejich role, zpracování i textová tradice, na niž jednotliví autoři navazují. Mazalové se nicméně podařilo vyhnout se pasti tematické a v zásadě i žánrově odlišnosti, jež v sobě skrývá zaměření na individuální či universální eschatologii (apokalyptiku), a podává po vzoru Vlastimila Kybala celkový a vyvážený obraz daných témat v Husově díle. Jednotlivá témata ale zůstávají izolována v rámci svých podkapitol, k tomu, aby čtenář získal dojem celkového vhledu, zde chybí větší myšlenková provázanost a vnitřní komunikace. Husovu eschatologii se autorka snaží zachytit v historickém čase a prostoru, což je zřejmě jediný způsob, jak popsat a zároveň pochopit tak složitý myšlenkový celek, jenž přes svou ukotvenost v tradiční teologii často citlivě reagoval na změny ve společnosti.

Mazalová si je vědoma, že svůj výzkum nezakládá na zelené louce, a proto na úvod své knihy zařadila přehled dosavadního bádání. S relevantní, převážně bohemikální literaturou se nicméně nevyrovnává. Omezuje se na výčet autorů, děl a jejich obsahů – občas uvádí až bizarní podrobnosti o některých marginálních příspěvcích do husovského bádání (na myslí mám například zbytečně dlouhé líčení okolností vzniku drobné studie Zdeňka Pince). Zcela jasná nejsou ani metodologická východiska a cíle. Na jednu stranu autorka nabádá k rozlišení, co řekl sám Hus a co z jeho výroků vyvozujeme my, chce očistit Husova slova od pozdějších interpretací. Vzápětí ale uvádí jako jeden ze svých hlavních metodologických cílů vyvození dalších důsledků, o nichž Hus neuvažoval. Rovněž některé formulace („eschatologie jako konečné řešení pro křesťanskou společnost“) považují za nešťastně zvolené.

Velkou pozornost věnuje Mazalová historickému kontextu a dobovým religiózním proudům, jež mohly (ale nemusely) ovlivnit formování Husova eschatologického myšlení. V návaznosti na předešlou literaturu shrnuje událostní dějiny 14. století, soustřeďuje se přirozeně především na ty děje, které mohly ovlivnit Husovo nahlížení posledních věcí člověka a světa. Její výklad je v této části místy příliš schematický, zjednodušující, občas sklouzává ke konstatování banalit, vyskytnou se zde i zavádějící formulace. Autorka

například mluví o chiliasticko-eschatologických představách, jež byly odsouzeny na čtvrtém lateránském koncilu, a jako konkrétní příklad uvádí valdenské a albigenké, přičemž ani jedno z těchto hnutí nemělo vypracovanou specifickou chiliastickou eschatologii (mimo valdenské odmítnutí očištění, které ale Hus nepřebírá). Jinde se zaplétá do nesrozumitelných argumentačních kruhů: mluví například o vlivu valdenských na Husa po roce 1412, jenž má být patrný v Husově pojetí chudoby, sama ale vzápětí přiznává, že Hus chápal chudobu jinak než valdenští – jako následování Kristova vzoru, tedy spíše ve františkánské linii. Problémem této části knihy, kde se Mazalová snaží zrekonstruovat historické podhoubí a možné inspirace pro vývoj Husova pojetí eschatologie, je i v tom, že zde často operuje s termínem „Husova eschatologie“, hledá její zdroje, paralely či naopak rozdíly u jiných autorů. Čtenář se ale zatím jen domýšlí, jakých znaků a myšlenkových linií si v Husově díle či v dílech jeho současníků má všimnout.

Hlavní přínos a vlastní jádro knihy představuje rozbor konkrétních textů, o to záslužnější, že se jedná až na výjimky o nevydaná kázání. Mazalová podrobně analyzuje eschatologická témata v kázáních *Diliges dominum Deum*, *State succinti*, *Spiritus nolite extinguere*, *Confirmate corda vestra a Dixit Martha ad Iesum*. Filologický rozbor značně obohacuje náhled na problematiku husovské eschatologie. Cenná je už skutečnost, že Mazalová čtenářům podrobně přibližuje prameny, jež zatím postrádají kritickou edici. Své postřehy z daných textů dovozuje rozsáhlými citacemi, čímž čtenáři dává možnost přímo sledovat své (a rovněž Husovy) myšlenkové pochody. Společného jmenovatele pro Husovy výroky zaměřené na eschatologickou materii nachází autorka výstižně v úzkém propojení eschatologie a moralistiky. Zvláštní skupinou písemností, jimž Lucie Mazalová věnuje pozornost, jsou rovněž Husovy listy z posledních let jeho života. Zabývá se jimi zcela oprávněně, neboť, jak ostatně ukázal již František J. Holeček, právě Husova korespondence odhaluje částečně jiný, do značné míry originální a na scholastických definicích nezávislý přístup k „žité“ eschatologii. Jak autorka podotýká, zde Hus „mísí individuální eschatologii s kolektivní“, a jak si dovolím v dialogu s ní dodat, Husova eschatologie se tu stává apokalyptickou. Pojem apokalyptické eschatologie přitom chápu jako zasazení dějin církve do konkrétních, aktuálních časových souřadnic na konci věků; do doby, kdy probíhá vyhrcožený střet s Antikristem, současný věk směřuje ke svému konci a má být vystřídán věkem jiným, a to v rámci dějinného, nebo

postdějinného času. Motiv Posledního soudu není přitom nutně v centru pozornosti středověkých apokalyptiků, mnohem častěji mluví právě o nutnosti porážky Antikrista a o reformě, jež je na tuto představu navázána a prostřednictvím níž je popsána.

Kniha *Eschatologie v díle Jana Husa* je důstojným příspěvkem k husovskému bádání, jenž nabízí kompaktní pohled na problematiku, místy ale ulpívá v přílišné popisnosti a schematicčnosti. Autorka zpracovává důležité texty, jež byly i odborně veřejnosti zatím spíše neznámé, a klade jim otázky, které ukazují další cestu k poznání středověké religiozity, přenosu myšlenek a komunikace mezi kazatelem a jeho posluchači.

PAVLÍNA CERMANOVÁ

A Companion to Jan Hus,
edd. František ŠMAHEL – Ota PAVLÍČEK,
Brill, Leiden – Boston 2015
(= Brill's Companions to the Christian
Tradition 54)

447 s., ISBN 978-90-04-28055-7

Je zcela na místě, že se problematika života a díla Jana Husa stala předmětem zpracování v jednom ze svazků řady kompanionů nakladatelství Brill věnovaných významným postavám a fenoménům křesťanské tradice. Českému církevnímu nonkonformistovi se tak u příležitosti 600. výročí úmrtí dostalo stejné pozornosti, která byla například již roku 2006 věnována jeho duchovnímu učiteli Janu Viklefovi nebo jeho kostnickému soudci Janu Gersonovi. Smyslem těchto sborníků je zejména uvedení do zvoleného tématu, aby i ten, kdo se mu nevěnuje bezprostředně, získal přehled o aktuálních badatelských důrazech. V takovém případě je nutným předpokladem mezioborový přístup a je pochopitelně na uvážení editora, jaké badatelské přístupy a témata volbou autorského kolektivu v daném okamžiku vyzdvihne.

V případě kompanionu k Janu Husovi o tom leccos vypovídají úvodní slova Františka Šmahela, který upozorňuje, že okruh přispěvatelů by mohl být širší, ale v uplynulých dvou dekádách odešlo hned několik prvotřídních znalců Husova života i díla. To nelze při hodnocení svazku jednoduše pominout.

Kniha sestává z jedenácti studií od jedenácti badatelů ze šesti zemí. Ota Pavlíček uvádí do základní chronologie Husova života a díla, Vilém Herold do problematiky tzv. Husových předchůd-

ců. Pavel Soukup přibližuje Husa jako kazatele, Stephen Lahey jako vykladače Lombardových *Sentencí* na teologické fakultě. Husovým českojazyčným teologickým pracím a jejich společensko-reformnímu potenciálu se věnuje Pavlína Rychterová. František Šmahel sleduje Husovy výpovědi o národě, světské moci a společenském uspořádání v úzkém vztahu k jeho pojetí poslušnosti. Argentinský právní historik Sebastian Providente pokračuje výkladem o Husově kostnickém procesu na pozadí sebelegitimace koncilu pomocí dekretu *Haec sancta*.

Navazující tři studie se odpoutávají od osudů betlémského kazatele a sledují různé aspekty Husova připomínání po jeho smrti: David Houghton s Hanou Vlhovou-Wörner načrtávají Husovo místo v liturgii a hudbě nejen české reformace, Milena Bartlová v ikonografii a Zdeněk V. David pojednává o recepci Husa v různých západokřesťanských denominacích následujících staletí až do 18. století. Na místo závěru přichází kritické zhodnocení stávajících znalostí o Husovi jako spisovatele a autorovi z pera Františka Šmahela.

Pochopitelně není v možnostech autora těchto řádek posoudit celý korpus specializačních studií, zastavme se však u toho, jaký obraz o husovském bádání (a až druhotně o Husovi jako takovém) vytváří takto poskládané spektrum výpovědí. Většina studií je řazena více či méně chronologicky, a to v rámci prvního i druhého života betlémského kazatele. První a poslední příspěvek toto jádro rámují přehledným výkladem o jeho životních osudech a díle. Ladné uspořádání obsahu knihy by však nemělo zastítn skutečnost, že máme před sebou sice kvalitní, ale pouze jeden z možných způsobů, jak Jana Husa, respektive bádání o něm prezentovat.

Výmluvně to naznačuje příspěvek Viléma Herolda, který je především apologií, jež se snaží obhájit letitý koncept tzv. Husových předchůdců proti jeho sílící kritice. Protože stať nad rámec známých faktů nepřináší nic nového, i nadále jsou bezprostřední vazby Jan Husa ke Konrádu Waldhauserovi, Milíčovi z Kroměříže a Matěji z Janova více tušené než jednoznačně prokázané.

Nelze také přehlédnout, že převládajícím interpretačním přístupem k Janu Husovi je v kompanionu fenomén komunikace. Ať již se jedná o interakci Husa kazatele, spisovatele nebo vyobrazené osoby s recipienty prostřednictvím kázání, traktátů, listů, hudby, liturgie nebo umění, obecně jde o jeho vstupování do veřejného prostoru a působení v něm. Tento důraz, uplatňující nové interpretační koncepty, je pochopitelně naprosto oprávněný, neboť reflektuje jeden z úhelných kamenů Husova života i jeho kauzy, jenž nachází